

Sygn. akt V CSK 228/15

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 17 grudnia 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Iwona Koper (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Anna Kozłowska

SSN Zbigniew Kwaśniewski

w sprawie z powództwa Fabryk Mebli Sp. z o.o. z siedzibą
w B.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych

o usunięcie niezgodności między stanem prawnym ujawnionym w księdze
wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym

w Izbie Cywilnej w dniu 17 grudnia 2015 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w B.

z dnia 23 października 2014 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w B. do ponownego rozpoznania wraz z
orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 29 sierpnia 2013 r. Sąd Rejonowy w B. w uwzględnieniu powództwa Fabryk Mebli Sp. z o.o. z siedzibą w B. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych (ZUS) o uzgodnienie księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym nakazał wykreślenie w dziale IV pięciu ksiąg wieczystych prowadzonych przez Sąd Rejonowy w B. o numerach bliżej określonych w wyroku wpisu hipoteki przymusowej na rzecz ZUS Oddział w B. w kwocie 1.723.165, 40 zł.

Podstawą wyroku był następujący stan faktyczny.

Na podstawie umowy sprzedaży z dnia 19 stycznia 2012 r. powód nabył od M. S.A. w T. nieruchomości lokalowe, z których każda obciążona jest hipoteką przymusową zwykłą na kwotę 1.723.165, 40 zł na rzecz ZUS Oddział w B. Wpisane w dziale IV wymienionych w wyroku ksiąg wieczystych hipoteki przymusowe zwykłe uzyskane zostały na podstawie art. 26 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2015 r., poz.121, ze zm. – dalej jako sus) w celu zabezpieczenia wierzytelność ZUS na łączną kwotę 1.723.165, 40 zł z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne wobec Zakładu Produkcyjnego B. Sp. z o.o. w B. jednego z poprzednich właścicieli nieruchomości. Spółka B. została wykreślona z rejestru przedsiębiorców Krajowego Rejestru Sądowego (KRS) w dniu 29 marca 2012 r. w następstwie postępowania upadłościowego obejmującego likwidację jej majątku. Pozwany zgłosił swoje wierzytelności do masy upadłości lecz nie uzyskał zaspokojenia.

W motywach prawnych wyroku Sąd Rejonowy wskazał, że hipoteka należąca do wierzytelności, którą zabezpiecza wygasa w następstwie wygaśnięcia tej wierzytelności. Powód jest dłużnikiem rzeczowym, który nabył obciążone hipoteką przymusową nieruchomości, natomiast dłużnik osobisty Spółka B. została wykreślona z rejestru przedsiębiorców KRS. Nie istnieje żaden następca prawny Spółki B. przejmujący jej prawa i obowiązki. Z uwagi na brak dłużnika osobistego wierzytelność zabezpieczona hipoteką wygasła, a w konsekwencji wygasły zabezpieczające tę wierzytelność hipoteki przymusowe. W tej sytuacji, stan prawny ujawniony w księgach wieczystych jest niezgodny ze stanem rzeczywistym (art. 10

ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 707 ze zm. – dalej jako u.k.w.h.).

Sąd Okręgowy w B. zaskarżonym wyrokiem z dnia 23 października 2014 r. oddalił apelację pozwanego od wyroku Sądu Rejonowego, nie podzielając podniesionych w niej zarzutów naruszenia art. 65 ust. 1 i art. 94 u.k.w.h. W rozbudowanej argumentacji prawnej opowiedział się za przeważającym w judykaturze poglądem, zgodnie z którym wobec utraty bytu prawnego dłużnika i braku dłużnika osobistego wierzytelność zabezpieczona hipoteką wygasa, a skutkiem tego jest wygaśnięcie zabezpieczających tę wierzytelność hipotek przymusowych. Jednocześnie krytycznie odniósł się do odmiennego poglądu wyrażonego w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2012 r., IV CSK 369/11 (nie publ.). Stwierdził, że w sprawie nie miał zastosowania art. 79 u.k.w.h., którego naruszenie zarzucał skarżący. Uznał, że nie ma podstaw prawnych do różnicowania skutków ustania podmiotu dla wygaśnięcia wierzytelności w zależności od charakteru zobowiązania, jako publicznego czy cywilnoprawnego, gdyż także w wypadku zobowiązania publicznego pozbawienie go elementu zobowiązania prowadzi do wygaśnięcia wierzytelności. Nie doszło tym samym – jak stwierdził - do zarzucanego w apelacji naruszenia art. 59 § 1 pkt 1, 3, 4, 8 i 9 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (tekst jedn. Dz.U. z 2012 r., poz. 749 ze zm. – dalej jako o.p.) Podkreślił, że z zasady ochrony wierzycieli nie można wnioskować, iż wierzytelność, której dłużnikiem była osoba prawna nie wygasa z chwilą wykreślenia tej osoby z rejestru wobec zakończenia upadłości, jeżeli charakter tej wierzytelności jest taki, że możliwe jest jej zaspokojenie z substratu majątkowego pozostałego po osobie prawnej np. z zabezpieczeń tej wierzytelności na przedmiotach majątkowych osób trzecich. Nieruchomość osoby trzeciej nie jest bowiem substratem majątku pozostałego po osobie prawnej. Ostatecznie o odpowiedzialności decyduje istnienie wierzytelności, a ta przestaje istnieć, gdy brak jest dłużnika.

W skardze kasacyjnej pozwanego od wyroku Sądu Okręgowego skarżący zarzucił naruszenie art. 94 u.k.w.h. w zw. z art. 65 u.k.w.h. przez błędną wykładnię polegającą na przyjęciu, że utrata bytu prawnego B. sp. z o.o. przez jej wykreślenie z KRS w wyniku przeprowadzenia postępowania upadłościowego obejmującego

likwidację majątku spółki powoduje wygaśnięcie hipoteki przymusowej, zabezpieczającej wierzytelność ZUS wobec tej spółki z tytułu należności dotyczących obowiązku uiszczenia składek na ubezpieczenie społeczne spółki, na nieruchomości stanowiącej obecnie własność powoda, jako osoby trzeciej. W uzasadnieniu przytoczonej podstawy, odnosząc się do kwestii wygaśnięcia wierzytelności w kontekście wyrażonej w art. 94 u.k.w.h. zasady akcesoryjności hipoteki, pozwany powołał się na art. 59 o.p., jako przepis szczególny określający przyczyny wygaśnięcia zobowiązania z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne, którego niezastosowanie w sprawie doprowadziło Sąd Okręgowy do błędnego wniosku o wygaśnięciu wierzytelności pozwanego z tytułu składek na ubezpieczenie społeczne w stosunku do B. sp. z o.o.

Wnosił o uchylenie zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu Rejonowego w odpowiedniej części (pkt 1, 2, 3, 4, 5) i przekazanie sprawy Sądowi Rejonowemu do ponownego rozpoznania lub uchylenie obu wyroków i orzeczenie o oddaleniu powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Zgodnie z zasadą akcesoryjności hipoteki, hipoteka zależy od wierzytelności, którą zabezpiecza. Wygaśnięcie wierzytelności, zgodnie z art. 94 u.k.w.h., co do zasady powoduje wygaśnięcie hipoteki. Z punktu widzenia tego przepisu przyczyna wygaśnięcia wierzytelności nie ma znaczenia, nie musi to być przyczyna cywilnoprawna.

Zagadnienie wygaśnięcia wierzytelności należy do prawa zobowiązań regulującego materię wykonania i niewykonania zobowiązań. Natomiast w przypadku, gdy jak w sprawie niniejszej hipoteka zabezpiecza należności publicznoprawne dla jego rozważenia konieczne jest uwzględnienie odpowiednich przepisów prawa publicznego. Podstawą wygaśnięcia hipoteki zabezpieczającej należność publicznoprawną jest wygaśnięcie zobowiązania z którego należność ta wynika.

W świetle art. 94 u.k.w.h. pierwszorzędne znaczenie dla oceny zasadności wniesionej skargi kasacyjnej ma kwestia, czy wierzytelność z tytułu niezapłaconych

składek na ubezpieczenie społeczne wygasa wraz ustaniem bytu prawnego spółki B .

Zgodnie z art. 31 sus do należności z tytułu składek stosuje się odpowiednio art. 59 § 1 pkt 1, 3, 4, 8 i 9 o.p. Na podstawie art. 32 sus do składek na Fundusz Pracy, Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i Fundusz Emerytur Pomostowych oraz na ubezpieczenie zdrowotne w zakresie ich poboru, egzekucji, wymierzania odsetek za zwłokę i dodatkowej opłaty, przepisów karnych, dokonywania zabezpieczeń na wszystkich nieruchomościach, ruchomościach i prawach zbywalnych dłużnika, odpowiedzialności osób trzecich i spadkobierców oraz stosowania ulg i umorzeń stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące składek na ubezpieczenie społeczne.

Stosownie do art. 59 § 1 pkt 1, 3, 4, 8, 9 o.p. zobowiązanie do zapłaty składek na ubezpieczenie społeczne wygasa w całości lub w części wskutek zapłaty, potrącenia, zaliczenia nadpłaty lub zaliczenia zwrotu składek, umorzenia zaległości, przedawnienia. Katalog ten ma charakter zamknięty, co oznacza, że zobowiązanie składkowe może wygasnąć tylko z powodów wymienionych w art. 59 § 1 pkt 1, 3, 4, 8, 9 o.p. Wniosek taki nie może budzić wątpliwości w świetle obowiązującego w prawie podatkowym nakazu wykładni ścisłej zarówno obowiązków podatkowych jak i zwolnień podatkowych (zob. wyrok NSA z dnia 27 listopada 1997 r., SA/Łd 2682/95, nie publ., uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 11 czerwca 1996 r., III CZP 52/96, OSNC 1996, nr 9, poz. 111). Zobowiązanie składkowe nie wygasa natomiast wskutek śmierci osoby fizycznej albo ustania istnienia osoby prawnej lub innego podmiotu zobowiązanego do zapłaty składek. Pogląd taki utrwalili się zarówno w doktrynie jak i judykaturze (zob. uchwała składu siedmiu sędziów SN z dnia 15 października 2009 r., I UZP 3/09, OSNP 2011, nr 1-2, poz. 13, uchwała SN z dnia 11 września 2013 r., III CZP 47/13, OSNC 2014, Nr 4, poz. 38, wyroki SN z dnia 11 maja 2006 r., I UK 271/05, OSNP 2007, nr 9-10, poz. 142 i z dnia 27 maja 2009 r., II UK 373/08, nie publ.).

Na tym tle jako błędny przedstawia się pogląd przyjęty w zaskarżonym wyroku, że zobowiązanie do zapłaty składek na ubezpieczenie społeczne wygasa również wtedy, gdy wynika to z ogólnych zasad określających jego istotę, a skoro

likwidacja spółki z o.o. prowadzi do utraty przez nią podmiotowości prawnej bez sukcesji po stronie zobowiązań, to jej zobowiązania składkowe wygasają. Utrata bytu prawnego przez spółkę z o.o., po zaistnieniu zdarzeń wskazanych w art. 28 ust. 3 s.u.s., może jedynie uzasadniać umorzenie należności z tytułu składek (art. 28 s.u.s. w związku z art. 59 § 1 pkt 8 o.p. i w związku z art. 31 i 32 s.u.s.).

W konsekwencji, wykreślenie spółki B. z KRS nie spowodowało wygaśnięcia jej zobowiązań składkowych, a tym samym nie została spełniona określona w art. 94 u.k.w.h. przesłanka wygaśnięcia wierzytelności zabezpieczonej hipoteką.

Za przyjętym stanowiskiem przemawia niewątpliwie cel hipoteki zabezpieczającej należności składkowe w postaci ochrony wierzyciela. Nie można przy tym mówić o naruszeniu równowagi między interesem wierzyciela i dłużnika w sytuacji, gdy dłużnik rzeczowy w istocie nie wymaga szczególnej ochrony, gdyż nabywając obciążoną nieruchomości zapłacił za nią cenę ekwiwalentną do wartości nieruchomości, a więc uwzględniającą istniejącą hipotekę.

Wskazać też trzeba, że ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych przewiduje sytuację, w której zobowiązanym z tytułu należności składkowych może być tylko dłużnik rzeczowy nie będący dłużnikiem osobistym. Do hipoteki zabezpieczającej należność z tytułu składek nie ma zastosowania art. 77 u.k.w.h., z uwagi na uregulowanie objętej nim kwestii w przepisach szczególnych art. 24 ust. 4-6 s.u.s. Zgodnie z art. 24 ust. 5 s.u.s. nie ulegają przedawnieniu należności z tytułu składek zabezpieczonych hipoteką lub zastawem, jednakże po upływie terminu przedawnienia należności te mogą być egzekwowane tylko z przedmiotu hipoteki lub zastawu do wysokości zaległych składek i odsetek za zwłokę liczonych od dnia przedawnienia.

Kierując się powyższym Sąd Najwyższy w uwzględnieniu wniesionej skargi kasacyjnej uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania oraz rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.).

eb